

İRAN İSLAM DEVRİMİ İLE BİRLİKTE TOPLUMSAL BELLEĞİN YENİDEN İNŞASI: İRAN SOKAK İSİMLERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ

ÖZET

İlk yerleşim yerlerinin ortaya çıkmasına kadar dayandırılan şehirlere, meydanlara veya sokaklara verilen isimler, toplumların kültürlerinin ve yaşamlarının birer yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi ile birlikte kentleşmenin artması, beraberinde şehirlerde meydan ya da sokak isimlendirmelerinden de öte bina isimlendirmelerini de getirmiştir. Toplumların kendi tarihinde yaşadığı olaylar da dahil kendi kültürlerinin isimlendirilmesi her zaman toplumsal bilinci aktif tutmuş ve tarihi unutturmamıştır. Doğal olarak bu süreçte toplumların yaşantılarının yanında iktidarların etkisi de artmaya başlamıştır. Yapılan her adlandırma aynı zamanda kentin kimliğini de oluşturduğu ve toplumsal belleği de şekillendirdiği için önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu bağlam göz önüne alındığı zaman İran'da sokak, meydan isimlerinin nasıl değiştiği ve İran kent kültürünü nasıl etkilediği, toplumsal belleği nasıl şekillendirdiği merak konusudur. Çünkü, monarşi döneminde İran kısmen laik ve yüzü batıya dönük bir ülke olarak tanımlansa da, İslam Devrimi ile birlikte yönetim biçimi değişmiş ve laiklik bir devlet politikası olmaktan çıkmıştır. İran'da 1979 İslam Devrimi ile yaşanan politik değişim süreci ile birlikte Şah Pehlevi dönemine ait bazı cadde, meydan ve sokak isimleri değiştirilmiş ve ülkenin devrimle beraber geliştirilen yeni misyon ve vizyonuna uygun isimlendirmeler yapılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte belleklerde varlığını sürdüren eski düzen yerini yeni ideolojik bir kimliğe/kimliğin inşasına bırakma eğilimi göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, İslam Devrimi, Sokak İsimleri, Toplumsal Bellek

ABSTRACT

The names given to cities, squares or streets, which are based on the emergence of the first settlements, have emerged as a reflection of the cultures and lives of societies. The increase in urbanization with the industrial revolution brought with it the naming of buildings rather than square or street naming. Naming the societies' own cultures, including the events experienced in their own history, always kept social consciousness active and did not make history forget. Naturally, in this process, the influence of governments started to increase along with the lives of societies. Each naming has never lost its importance since it also forms the identity of the city and shapes the social memory. When this context is considered, it is a matter of curiosity

how the names of streets and squares in Iran change and how they affect Iranian urban culture and shape social memory. Because, even though Iran was defined as a partly secular and westward-facing country during the monarchy, with the Islamic Revolution, the government turned into sharia and secularism was completely abolished. With the 1979 Islamic Revolution in Iran, the names of some streets, squares and streets belonging to the Shah Pahlavi period were changed and the old order, which continued its existence in memories, was completely replaced by the new ideological identity by making names in accordance with the new mission and vision of the country developed with the revolution.

Keywords: Iran, Islamic Revolution, Street Names, Social Memory

GİRİŞ

Toplumların belleklerinde canlı olan tarihi kişilikler, savaşların yaşandığı mekanlar, toplumların kendi ülkelerinin kaderini belirlemek için yaptıkları toplumsal hareketler, siyasi ya da askeri güçlerin topluma yaptıkları darbeler ve arttırılabilecek bir çok alanda mekanlar, sokaklar, tarihi yapıtlar, köprüler isimlendirilmiştir. Bu gibi olayların dışında, iktidarların misyon ve vizyonları doğrultusunda da mekanlar isimlendirilmiş, toplumsal bellekte canlı tutulan olayların mekanları da yeniden isimlendirilerek kent kimlikleri şekillendirilmiştir.

Genel kabul gören görüşe göre her kentin kendisine has bir kimliği vardır. Bu kimlik aynı zamanda toplumun belleğinin de bir yansımasıdır. Toplumların belleğinde yer eden bir çok olay ya da olgu ya da kişiler belli mekanlar, sokaklar ya da yapıtlar isimlendirilerek yaşatılmış ve olay ve olguların gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır. Bu isimlendirmeler aynı zamanda kentin de kimliğini oluşturmakta ve yansıtmaktadır.

Tarihin ilk zamanlarından beri yaşanan fiziki mekanlara yönelik yapılan isimlendirmeler ve toplumların belleğinin canlılığı, genellikle iktidarların duruşları ve görüşleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu doğrultuda isimlendirmelerdeki değişiklik ile kent kimliğinin dönüşümü söz konusu olabilmektedir. Toplumsal bellekte canlılığını koruyan olay ve olgular yeni isimlendirmelerle birlikte bir dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşüm, yeni bir olay ya da olgunun canlılık kazandırılması amacına dönük olarak gerçekleşmektedir. Ancak iktidarın ideolojik yaklaşımıyla verilen isimler genellikle değişen iktidar ve beraberinde gelen farklı bir yaklaşıma dayalı olarak yeniden isimlendirme sürecine bağlı olarak değiştirilmektedir. Dolayısıyla iktidarların verdiği isimler, iktidarlık süreci boyunca varlığını sürdürmektedir.

Fiziksel mekana verilen isimler kent kimliğinde de bir değişim yaratmaktadır. Toplumsal bellekte yer alan, canlılığı olan olay ya da olgular yerini yeni olay ya da olgulara bırakmaktadır.

Bu bağlamda İran'da Şah Pehlevi iktidarının, toplumsal hareket veya bir halk darbesi ile yıkılmasının ardından yeni kurulan İslami rejim ve hükümet tarafından yeni isimlendirmeler yapılmıştır. Şah hükümeti döneminde olumsuz birtakım olayların ve bu olaylara dönük çağrışımları olan isimlerin değiştirilmesine dönük halkın meydan, cadde ve sokak gibi mekânsal isimlendirmelerde değişikliğe gidilmesine yönelik talepler ortaya çıkmıştır. İsimlendirmelerle ilgili bu talepler ve girişimlerle; ülkeyi terk eden Şah'ın ve ailesinin tüm izlerini silmek ve toplumsal bellekte önemli bir yer tutan acıların anımsatıcısı olan fiziksel mekan isimlerinin değiştirilerek toplumsal belleğin yeniden inşası amaçlanmaktadır.

1. İRAN İSLAM DEVRİMİ VE KENT KİMLİĞİ

Toplumlar ilk çağlardan beri, yaşadıkları mekanları, kendi yaşamlarının, kültürlerinin veya ideolojilerinin sonucu olarak isimlendirmişlerdir. Bu isimlendirmeler, mekana bir kimlik kazandırmış ve mekanın hafızasını her zaman sonraki kuşaklara aktarımını sağlamıştır.

1.1. İran İslam Devrimi ve devrimle birlikte kent kültürünün değişimi

İran’da 1979 yılında gerçekleşen İslam devrimi, 20. yüzyılın en önemli olaylarından birisi olarak tarihteki yerini almıştır. Devrim sadece İran’ı ya da Ortadoğu coğrafyasını etkilemekle kalmamış aynı zaman da dünya siyasi tarihinde de siyasi kırılmalar gerçekleştirmiştir. Devrimin oluşum ve gerçekleşme süreci uzun bir döneme yayılmaktadır. Bununla birlikte devrim, Şiilik temelinde gerçekleşmiştir (Algar, 1990).

Ayetullah el-Uzma Seyyid Ruhullah Musavi el-Humeyni ya da tanınan namıyla İmam Humeyni; Şah Muhammed Rıza Pehlevi’nin İslam dışı yaptırımlarla topluma baskı kurması ve batı diye tabir edilen Avrupalı, Amerikalı ülkeler ile ve Rusya ile sıcak ilişkiler içerisinde bulunması, İslam dininin hükümlerini kaldırması ya da kişilerin inançlarını özgür yaşamasının önüne engeller koyması sebebiyle tepki almaktaydı.

Böyle bir süreçte Humeyni, hem verdiği eğitimlerde, camilerde verdiği hutbelerde, yayımladığı ses kasetleriyle gerekli tepkiyi ortaya koymuş ve ilk andan itibaren İslami bir yönetimin gelmesi gerektiğini, Pehlevi hükümetinin tamamen değişmesi gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda İran’da cezaevlerine girmiş, sürgüne gönderildiği dönemde önce Türkiye’de Bursa’ya, daha sonra Irak’ın Necef kentine ve oradan da Fransa’ya giderek Paris’te kalmıştır (Fekri, 2011).

1979 yılının Şubat ayında Pehlevi hanedanının ülkeyi terk etmesi ile birlikte halkın girişimleri başarılı olmuş ve Humeyni’nin Tahran’a dönmesi ile devrim gerçekleşmiştir. Humeyni’nin dönüşü ile birlikte resmi rejim değişikliği için referandum yapılmış ve bugünkü rejim olan İslami rejim resmi ideoloji olarak kabul edilmiştir. Ülkenin resmi adı ‘İran İslam Cumhuriyeti’ olarak değiştirilmiş ve ülkenin bayrağı, renkleri aynı kalmak şartıyla, imgeleri Allahu Ekber yazısı ile değiştirilmiştir (Moazami, 2019).

Dabaşı (2008:161)’ye göre halk için İran İslam Devrimi, çeşitli ekonomik, toplumsal ve ideolojik kaynak ve amaçlardan doğan bir ulusal kurtuluş hareketi olmuştur.

1.2. Cadde, meydan, sokak isimleri ve kent kültürüne etkileri

Sokak, cadde, meydan adları toplumun etkileşimlerinin sağlandığı alanlardır. Mekanlar, yaşanmış olayları somutlaştırarak görünür hale getirmekle beraber aynı zamanda olayları gelecek nesillere aktarmada da büyük bir role sahiptirler. Mekanın kullanıcıları, mekan sayesinde geçmiş ve şimdi arasında bir bağ kurmaktadır. Bu sebeple mekanların isimleri, kentin kimlik yapısında ve toplumun hafızasında önemli bir yere sahiptirler.

Dünya ülkelerinin tamamında kentleşmenin gelişmesi ile birlikte, iletişim ve ulaşım bağlamında adresleri belirleme ihtiyacının sonucu olarak sokak, cadde, meydan, park, kurum binaları ve mimari yapılara belirleyici isimler verilmesi doğal bir süreçtir. Bu adlandırılmanın yapılması sürecinde, yerel yönetim otoriteleri ve resmi/egemen ideolojilerin belirleyici rolü olmaktadır çünkü devletler toplumu bir arada tutmak ve devlet üst yapısı da denen resmi ideolojiye bağlılıklarını güçlendirmek ve itaatlerini kolaylaştırmak maksadıyla toplumun benimsediği ortak değer ve olguları vurgulamak ya da canlı tutmak için politikalar izlemektedir. Ülkenin resmi tarihinde ya da toplumun hafızasında yer tutmuş önemli kişilerin, önemli olay ve olguların ya da siyaset, kültür ve sanat, iş dünyası, bilim dünyası gibi ayırt edici çevrelere mensup mühim ve alanına katkılar yapmış ya da yapmakta olan kişilerin de isimleri verilmektedir. Halbwachs (1992:1)'a göre toplumsal hafıza zaman, mekan ve tarihsel koşullara bağlıdır.

İnsanlar, yaşadıkları mekanları, fiziksel bir gerçekliğin ötesinde hissetmekte, kendi kimliklerini mekanlarına göre şekillendirmekte ve mekan ile aralarında bir bağ kurmaktadır. İnsan ve mekan arasında yaşanan bu tanıma, adlandırma ve anlamlandırma ve kimlik yaratma sürecine “yer kimliği” adını veren Proshansky (1978): “insanın doğal ve yapılandırılmış çevreyle, fiziksel dünyayla ve başka insanlarla ilişkilerinde tercihleri, beklentileri, duyguları, değerleri ve inançları tarafından belirlenen, yerin ve kişinin yapısında birleşen karmaşık bir örüntüdür.” der.

Kent kimliği kavramı, her kentin kendi fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik ve tarihsel sürecinde şekillenen, bünyesinde barındırdığı kimselerin yaşam biçimlerine oluşturduğu, değişen kent formuna göre kendisini güncelleyen, geçmişten geleceğe uzanan çok yönlü bir bütünlüktür (Kaypak, 2010: 375). Sosyal kültürlerin etkilendiği kent kimliği aynı zamanda kent kimliğinin oluşmasının da ayrılmaz bir parçasıdır.

1.3. Kent kimliği ve toplumsal bellek

Kent kimlikleri uzun süreçler sonucunda oluşmaktadır ve bu oluşum sürecinde, kentin kültür seviyesi, kentin mimari özellikleri, kentin tarihi, kentte yaşanan ve toplumun kaderini etkileyen unsurların oluşması, toplumun kente verdikleri anlamlar ve kentlilerin farklı olan yaşam tarzları bu etkiler arasında sayılabilmektedir. Kent kimliğini kazanmasında ve tanınmasında ki en önemli etkenlerden birisi de, cadde, meydan, sokak adlandırılmaları ya da tarihi kültürel mirasın adlandırılmalarıdır. Örneğin, İstanbul dediğimiz zaman aklımıza Galata Kulesi, Ayasofya Camii, Topkapı Sarayı ve benzeri unsurların gelmesi tarihi kültürel miras adlandırmalarına örnektir ancak yine aynı zamanda İstanbul dendiği zaman İstiklal Caddesi, Beyoğlu, Bebek, Sultan Ahmet Meydanı ve benzeri mekanların da gelmesi İstanbul kentinin kimliğinin göstergesidir. Bu adlandırmalar, toplumsal belleğin geçmiş ile şimdi arasında kurduğu bağdır ve herhangi bir müdahaleye maruz kalmaması durumunda şimdiden geleceğe aktarılabilecek olgulardır.

Toplumsal bellek kimlikten beslenen bir olgudur. Zaman içerisine kimliği oluşturan adlandırılmaların değiştirilmesi, toplumsal belleğinde etkilenip, değişik şekillerde karşımıza çıkmasına sebep olmaktadır. Örneğin, İstanbul'da 15 Temmuz kalkışması sonrası Boğaziçi Köprüsü resmi ideolojinin atılımı ile ismi değiştirilmiş ve 15 Temmuz şehitler Köprüsü olarak yeniden adlandırılmıştır (Boğaziçi Köprüsü'nn Yeni Adı 15 Temmuz şehitler Köprüsü Oldu, 2016). Bu süreç ve yeni adlandırma ile birlikte toplumsal bellek şekillenmiş ve hem İstanbul hem de Türkiye genelinde 15 Temmuz şehitler Köprüsü'nn bize anımsattığı ve o gece ile bugüne aktarılan bir kalkışma ve hayatını kaybeden insanların olması aktarılmaktadır ve bu durum canlı tutulmaktadır. Aynı rnek ülke genelinde değişime uğrayan, park ve meydan isimleri ile de arttırılabilmektedir.

Yeniden adlandırma süreci, mekana yapılan bir müdahale biçimidir aynı zamanda. Geçmişten günümüze, savaşlar, fetihler, devrimler, kalkışmalar, darbeler, resmi ideolojilerin değişmesi gibi farklı etkenlerden dolayı mekanların isimleri değiştirilmiştir. zkan ve Yoloğlu (2005)'na göre mekanların adlandırılması başlangıçta kendiliğinden gelişmiş, dil ile birlikte değişikliklere uğramış ve geçmişten geleceğe aktarılarak mekanın belleğinin taşınması sağlanmıştır. Ancak zamanla kolektif belleğin algı yönetiminde de kullanılmasına zemin hazırlanmış ve adlandırma süreci, bellek oluşurmada siyasi bir araç olarak kullanılmıştır. Sokak, cadde ya da meydan isimlerinin bellekte kendisine yer alması için o ismin, toplumun içerisinden çıkıp aynı zamanda toplum tarafından benimsenmiş olması gerekmektedir. Bu

sebeple de sokak, cadde veya meydan isimlerinin ömrü, yansıttı egemen ideolojilerin kalıcılığıyla doğru orantılıdır (Yoloğlu ve Özkan, 2005).

Alderman (2000:672)'a göre yer isimleri, inşa edilen siyasi ve sosyal kimliklerin korunmasına yönelik girişimler olarak ortaya çıkmakta ve hakim düzeni güçlendirip yeniden üretme veya ona meydan okuyarak güçlendirme aracı olarak da kullanılmaktadır. Bu noktada toplumsal hafızanın, şimdiki ve gelecek zamanlara yönelik şekillendirilmesi ve muhafazasına hizmet eden çeşitli devlet aygıtları mevcuttur. Louis Althusser hakim ideolojiyi üretmek ve korumak işlevine sahip olan bu aygıtlara devletin ideolojik aygıtları olarak adlandırmaktadır. Althusser'e göre temel idolojik aygıtlar şunlardır: edebiyat ve güzel sanatları içeren kültürel aygıtlar, görsel ve yazılı medya gibi iletişimsel aygıtlar, eğitim kurumlarından oluşan eğitsel aygıtlar ve dini kurumlardan oluşan dinsel aygıtlar (Vergin, 2008:93).

2. YÖNTEM VE ANALİZ

2.1. Araştırmanın amacı

Araştırmanın amacı, 1979 İran İslam Devriminden önce, batı olarak adlandırdığımız ve özellikle Rusya, İngiltere ve Amerika Bileşik Devletleri ile iyi ilişkiler içerisinde olan Şah rejimi özelde Pehleviler Dönemine ait başkent ve yönetim merkezi olan Tahran'daki sokak, cadde, meydan isimlerinin İslam Devrimi ile birlikte değişim süreci, yeniden kent kimliği oluşturma serüveni ve İran toplumsal belleğine etkilerini araştırmaktır.

2.2. Araştırmanın problemi

Çalışma, toplumun gidişatını değiştiren ve toplumun hafızasında derin izler bırakan olay ve olgular çerçevesinde yeniden isimlendirme sürecine gidilerek değiştirilen cadde, sokak ve meydan isimlerinin kent kimliği ve toplumsal hafıza bağlamında ele almaktadır. Bu doğrultuda İran'da, kökten yönetim değişikliğine yol açan İslam Devrimi ile birlikte değişen sokak, cadde veya meydan isimlerinin toplumsal belleğin yeniden inşası açısından incelenmektedir.

2.3. Evren, örneklem ve sınırlılıklar

Araştırmanın evreni, İran İslam Cumhuriyeti'ni kapsamaktadır. Araştırmanın örnekleme, ise 1979 İslam Devrimi ile birlikte değiştirilen cadde, sokak ve meydan isimleridir. Araştırmanın sınırlılığı, Tahran şehridir. Sadece başkent Tahran şehrinde yapılan değişiklikler ele alınmaktadır.

2.4. Araştırmanın yöntemi

Çalışmanın ilk bölümünde literatür taramasına başvurulurken analiz kapsamında 1979 İslam Devrimi ile birlikte Tahran'da cadde, sokak ve meydan gibi yer isimlerinin kent kimliğinin yeniden inşası açısından değişen anlamlarına odaklanılmıştır. Bu kapsamda değişen yer isimleri ideolojik yansımaları üzerinden değerlendirilerek yeni bir kent kimliğinin inşası, toplumsal belleğe etkisi üzerinden tartışmaya açılmıştır.

2.5. Analiz

2.5.1. İslam devrimi ile birlikte değiştirilen cadde, sokak ve meydan isimleri

1979 İslam Devrimi ve ilk geçici hükümeti, devrimin de verdiği ilk sıcaklık ile ülke genelinde ve bilhassa da başkent Tahran'da köklü değişiklikler yapmaya başlamıştır. Ancak bu değişiklikler sanıldığı gibi resmi ideolojinin bir dayatması ya da tepeden bir uygulama olarak yapılmamıştır. Zira İran halkı, Şah'ın bütün kalıntılarının Şah'ın gitmesi gibi ülkeden silinmesini istemiş ve bu doğrultuda yapılan başvurular ve toplanan dilekçelerle sokaklar, caddeler, kurumlar ve meydanlar gibi çeşitli mekanların isimlerinin değiştirilmesiyle alakalı olarak geçici hükümete talepte bulunmuştur.

Fiziki mekanlarda isim değişikliği çeşitli yerlerde farklı olaylara bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Bursa'da bulunan Uludağ'ın Bizans döneminden kalma isminin değiştirilmesi bu kapsamda önemli bir örnektir. Osmanlı döneminde de bir süre eski isim muhafaza edilmiştir. Ancak 1925 yılında Dr. Osman Şevki Bey'in hükümete sunduğu öneri ile Keşiş Dağı'nın ismi resmi olarak Uludağ olarak değiştirilmiştir. Kepecioğlu (2010) bu olayı aktarırken, hazırlanan raporda Şevki Bey'in: "Bütün dünya bu dağa Olemp der. Biz ise Keşiş Dağı diyoruz. Garb-i Anadolu'nun en yüksek tepesine çıktım, etrafıma baktım, ne keşiş gördüm ne de derviş. Güzel Bursa bir keşişin altında mustarıptır. Halk bu ismi sevmiyor ve haklıdır. Olemp kelimesi de halkımızın diline uygun değildir. Biz buna, dağın bünyesine en uygun olan bir isim verelim ve Uludağ diyelim." dediğini söyler ve bu öneriyi Mareşal Fevzi Çakmak'ın kabul ettiğini, böylece dağın adının değiştirildiğini belirtmektedir.

Şah Pehlevi hükümetine karşı zafer kazanan ve ülkelerine İslam Devrimini getiren İran halkı, devrimin ilk dönemleri sayılan 21 Nisan 1979 ile 23 Ekim 1980 yılları arasında başkent Tahran olmak üzere, ülke genelinde beş yüze yakın cadde, sokak ve meydan isimlerini devrimin ideolojisine uygun olarak değiştirmiştir.

İslami rejim tarafından da özellikle başkent Tahran'da cadde, sokak ve meydan gibi mekanlarda yeniden isimlendirme işlemleri gerçekleştirilmiş özellikle ülkenin ve kentin yeni

imajına uygun isimlendirmeler yapılmıştır. Örneğin Tahran’da bulunan Şah döneminden kalma Saray Caddesi, Humeyni’nin İslami vahdet politikalarına uygun olarak Filistin Caddesi olarak değiştirilmiştir. Rusya ile kurulan sağlam ilişkiler bağlamında Şah döneminden kalan Stalin Caddesi ise Ruslara karşı vatanını savunan Mirza Küçük Han ismiyle değiştirilmiştir. Şah döneminde ismi Sasani İmparatorluğu Şahı’nın adını taşıyan ve Tahran’ın en işlek caddelerinden birisi olan Şapur Caddesi, İslami devrimle birlikte Vahdet-i İslam-i Caddesi olarak değiştirilmiştir.

1953 senesinde Ajax Operasyonu olarak bilinen ve ilk demokratik olarak seçilmiş olan başbakan Dr. Muhammed Musaddık’ı devirip yerine ülkeyi terk eden Pehlevi Hanedanını getirecek olan operasyonun emrini veren Amerika’nın 34. başkanı olan Dwight David Eisenhower’ın anısına Şah Pehlevi dönemi ismi verilen Eisenhower Caddesi’nin adı yine İslami Devrimle beraber Azadi Caddesi olarak değiştirilmiştir. Azadi kelimesinin Türkçe karşılığı Özgürlük’tür. Amerika’nın 35. başkanı olan John F. Kennedy’nin ismi kendi iktidarı boyunca İran’a yapılan yardımlardan dolayı önemli meydanlardan birine verilmiştir. Devrim sonrasında Kennedy Meydanı, Tevhit Meydanı olarak değiştirilmiştir. Fransa’nın Nobel ödüllü edebiyat yazarı olan Antole France’ın adıyla anılan Antole France Caddesi ise devrimle birlikte Kudüs Caddesi olarak değiştirilmiştir. Yine Bakanlar anlamına gelen Vüzera Caddesi, Halid el-İslambuli Caddesi olarak değiştirilmiştir. Halid el-İslambuli, Mısır Kralı Faruk’u darbe ile indiren diktatör Enver Sedat’ın öldürüldüğü suikast girişimini yapan kişidir. Şah Abbas Caddesi, Filistin Caddesi olarak değiştirilmiştir. Hareketli yaşamı ve ışıltılı geceleriyle bilinen Los Angeles şehrine atfen Los Angeles Caddesi, devrimle birlikte tesettür anlamına gelen Hicab Caddesi olarak değiştirilmiştir. Son İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi’nin üçüncü ve son eşine atfen Fereh Abad Caddesi, devrimle birlikte Bilal Habeşi Caddesi olarak değiştirilmiştir.

İran’ın Şah dönemi bayrağının simgesi olan aslan ve güneş sembollerine bîanen Şir-ü Hurşid Caddesi, Hilal-i Ahmer Caddesi olarak değiştirilmiştir. 8 Eylül 1978’de Şah Pehlevi’ye karşı yapılan protestolarda, Jale Meyda’nında 64 kişinin öldürülmesi üzerine devrimden sonra meydanın adı şehitler anlamına gelen Şüheda Meydanı olarak değiştirilmiştir. Şah rejiminin başbakanlarından birisi olan Hac Ali Rezmara’ya atfen Rezmara Caddesi, Fedaiyan-i İslam Caddesi olarak değiştirilmiştir. Fedaiyan-i İslam ya da İslam Fedaileri grubu 1946 yılında Şehid Nevvab Safevi’nin önderliğinde kurulmuştur ve Şah’a karşı protestolar döneminde yaptığı suikastlarla gündeme gelmiştir. Amerika tarafından terör örgütü listesine alınan grup aynı zamanda dönemin başbakanı Rezmara’yı suikast ile öldüren gruptur. Şah döneminde, modern eğitimin babası olarak tanıtılan ve Emir Kebir Üniversitesi’ne heykeli dikilen, İran’a Tahran

Amerikan Koleji'ni açan misyoner Samuel Martin Jordan'ın ismiyle anılan Jordan Caddesi, devrimle birlikte Afrika Caddesi olarak değiştirilmiştir. Afrika isminin seçilmesinde misyonerlerin Afrika'ya yaptığı zulümlerin etkisi olmuştur.

İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in ismiyle anılan Elizabeth Bulvarı, devrimle birlikte Keşaverz Bulvarı olarak değiştirilmiştir. Keşaverz kelimesinin Türkçe karşılığı Çiftçi demektir. Musaddık'ın toprak reformuna karşı çıkan ve İran'ın petrol, demir-çelik ve diğer madenlerini yurt dışına satmaması için ambargo uygulanan İngiltere Kraliçesine bîanen bu isim verilmiştir.

2.5.2. Yeniden adlandırmaların kent kimlik ve toplum kültürüne yansımaları

1979 İslam Devrimi, İran toplumunun bir çok farklı kesimlerinin Şah'ın gitmesi gerektiği noktasında birleşmesi ve Humeyni önderliğinde toplanması sonucu, duraksız şekilde devam eden protesto gösterileri, Şah'ın baskıları ve meydanlarda yapılan katliamlar üzerine şekillenmiştir. Ülkedeki ekonomik buhran, petrol şirketlerinin İngiliz ve Amerikan denetiminde olması ve toprak reformu gibi köylüyü kalkındıracak hareketlerin önüne geçilmesi sebebiyle, ortak bir hareket ve akıl ile kazanılmış bir devrim olarak tanımlanmaktadır. Zor bir süreçten geçen İran halkı Şah'ın son kalıntıları olarak gördükleri, cadde, sokak, meydan ve benzeri olan mekan isimlerini de değiştirmek için sürekli yazılı başvurular yapmışlardır. İslami Devrimin ilk hükümeti olan geçici hükümet bu başvuruların hepsini kabul etmiş, ilk aşamada beş yüze yakın mekanın ismini değiştirmiş hem de toplumun hafızasına uygun olarak yine toplumun yaşamışlıklarından yola çıkarak ve diğer dünya devletlerine İslami duruşu sergilemek adına özellikle de başkent Tahran'da mekan isimlerini değiştirmiştir. Bu değişiklikler, İslami Devrimin önemli yansımalarından biri olarak görülmektedir.

Tahran'ın başkent olması sebebiyle de özellikle de devrim karşıtı ideolojilerin çağırışımı olarak görülen isimlerin olduğu meydan, bulvar ve cadde isimleri de yine devrimin ruhuna uygun isimlerle değiştirilmiştir. Tahran, 1979 yılı itibariyle yaklaşık bir yıl içerisinde, laik addedilen ve kendilerini demokrat olarak gören Şah rejiminin tüm izlerinden sıyrılmaya çabasının en görünür örneği olarak isim değişikliğinde önemli bir değişim yaşamıştır.

İslami Devrime uygun yeni bir kent kimliğinin inşası, fiziki mekan isimlerinin değişimi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmeler ideolojiye bağlı olarak toplumsal belleğin yeniden inşasının somut bir örneğini oluşturmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünya üzerinde bir çok yerde olduğu gibi İran coğrafyasında da toplumun bir araya gelmesi, kültürün şekillenmesi, coğrafi koşullar ve iklim koşulları bağlamında dilin

şekillenmeye başladığı ilk zamanlardan itibaren mekanlar isimlendirilmeye başlanmıştır. Şehirleşmenin artması, iletişimin kesintisiz sağlanması adres algısını ortaya çıkarmış ve başta sokak, cadde, meydan gibi yer isimlerinin yanında kamu kurumları, mimari yapılar ve hatta binalar dahi isimlendirilmiştir. Bu isimlendirmeler toplumun yaşanmışlıklarından ortaya çıkmıştır. Ancak zamanın değişmesi, büyük olayların yaşanması veya resmi ideolojilerin değişmesi, beraberinde yeniden isimlendirme politikalarının uygulanmasını doğurmuştur. Bu isimlendirmeler, iktidarın varlığını koruduğu sürece kalmış ve sonrasında gelen yeni iktidar yapıları ile birlikte yeniden bir isimlendirme süreci yaşanmıştır.

İran'da Safeviler döneminde, Kaçarlar döneminde, bu devletlerden önceki ilk krallıklar dönemlerinde ve bu devletlerden sonra gelen, son Şahlık dönemi olan Pehlevi hanedanı rejiminde fiziki mekanların yeniden isimlendirilmeleri durumu söz konusu olmuştur. Bu devletler, dönemler ve krallıklar döneminde sadece cadde, sokak ve benzeri isimler değil, bayrak ve başkent isimleri de sürekli değişiklik göstermiştir. Şah döneminden sonra gelen İslam Devrimi de dahil olmak üzere tarihin çeşitli aşamalarında iktidar yapısına ve ideolojisine göre isimlendirme politikaları uygulanmıştır. Ancak İran İslam Devrimi'nin farklarından birisi fiziki mekan isimlerinin değişim talebinin toplumdan gelmesidir. Sadece devrimin ilk yılında, geçici hükümet döneminde İran genelinde beş yüze yakın mekan yeniden isimlendirilmiştir.

Siyasi iktidarların izlediği politikalar gereği mekan isimlerini değiştirmesi süreci, toplumun taleplerinin yanı sıra ve ideoloji temelli olarak görülmektedir. Özellikle de başkent Tahran'da, Şah döneminde yaşanan kaos dönemini hatırlatan meydanların isimleri değiştirilmiş, batılı devletlerle geliştirilen ilişkiler ve politikalar gereği İngiltere, Fransa, Amerika, Rusya ve benzeri devletlerin başkanlarının isimlerinin verildiği cadde, sokak ve meydan isimleri değiştirilmiştir. İsimlendirme politikaları yeni ideolojik yapı etkili olmuştur. İran'da fiziki mekan isimlendirmeleri yeni İran ve ideolojisine uygun bir kent kimliğinin inşasını beraberinde getirmiştir. Yeni İran, yeni Tahran bir yıl gibi kısa bir sürede yeni kimliğini kazanmış ve toplumsal bellekte canlı olan anılar meydanlar, caddeler ve diğer fiziki mekanlarda yaşatılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla isimlendirme politikaları çerçevesinde ortaya çıkan yeni kent kimliği devrime dayalı ideolojinin yeni bir toplumsal belleğin inşasının da itici gücü olmuştur.

KAYNAKÇA

Algar, H. (1990). *İslam Devriminin Kökleri*, çev. M. Çetin Demirhan, Ankara: Endişe Yayınları.

Alderman, D. H. (2000). "A Street Fit For A King: Naming Places and Comemoration in the American South", *Professional Geographer*, 52 (4): 672-684.

Boğaziçi Köprüsü'nün Yeni Adı 15 Temmuz Şehitler Köprüsü Oldu, (2016), Anadolu Ajansı, (18 Ocak 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/bogazici-koprusunun-yeni-adi-15-temmuz-sehitler-koprusu-oldu/615533> adresinden erişildi).

Fekri, Amir A. (2011). *Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi*, İstanbul: Mızrak Yayınları.

Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*, University of Chicago Press

Dabaşı, H. (2008). *İran: Ketlenmiş Halk*, çev. Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları.

Proshansky, H. M. (1978). "The City and Self-Identity", <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0013916578102002>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

Kepecioğlu, K. (2010). *Bursa Kütüğü*, Bursa: Bursa Büyükşehir Yayınları.

Kaypak, Ş. (2010). "Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi", *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (54): 373-392.

Moazami, B. (2019). *İran'da Devlet, Din ve Devrim*, çev. Bahar Bilgen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkan, M. ve Yoloğlu, A. (2005). "Bir Bellek Projesi Olarak Sokak İsimlendirilmesi: Ankara Örneği", *Şehir Plancıları Odası Yayınları*, 4: 54-60.

Vergin, N. (2008). *Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, İstanbul: Doğan Kitap.